

כלל יא

בבלי וירושלמי

ארץ ישראל היא מקום הנבואה. תלמוד ירושלמי הושפע מארץ הנבואה ועל כן יש בו עומק רוחני וסגנונו קצר.

באגרות רא"ה אגרת ק"ג מאריך הרב קוק זצ"ל לבאר את ההבדל בין התלמוד הבבלי ובין התלמוד הירושלמי, את מקורו ואת משמעותו.

כן הוא בענין חכמת ההגדה עם חכמת ההלכה, שיסוד הראשונה חכמת הלב והרעיון, שכל ההלכות המרובות התלויות בדעה ובמחשבה נובעות ממנה, והשניה היא חכמת המעשים. שניהם נובעים משני השרשים שמסתעפים מתורה הקדושה, הם החכמה והנבואה, שלא נתבארו עדיין יפה גדריהם ביחס לנתוח ההלכות וענין תורה שבעל פה. כי הך כללא ד"לא בשמים היא" יש בו כמה הררים גדולים, אף על פי ששיטת הרמב"ם היא ביסודי התורה דאין שייכות לנבואה לענין הלכה, מכל מקום הלא שיטת התוס' היא דאין זה כלל גדול, ופשוט שהיו לכלל זה גם כן יוצאים, והיתה הנבואה מעולם פועלת גם כן על הליכות תורה שבעל פה, והכי משמע פשטות המשנה דאבות: "וזקנים לנביאים", שהי' ערך לענין הנבואה בענין תורה שבעל פה, דדוחק הוא לומר שרק במקרה היתה המסורת על ידי נביאים ובאמת לא פעלה כלום הנבואה בזה. וכן משמע לע"ד בהא דזבחים "ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה", והלא היו שם גם כן כמה חכמים, אלא שהיו ענינים כאלה שצריך דוקא כח נבואה. ואפילו אם נאמר שאין גומרים ההלכה על פי נבואה, מכל מקום פועלת היא על סדור הלמודים.

על כן בארץ ישראל, שהיא מקום הנבואה, יש רושם לשפע הנבואה בסדר הלימוד, וההבנה היא מוסברת מתוך השקפה פנימית ואין צריך כל כך אריכות בירורים, והיינו "אורא דארץ ישראל מחכים", ותלמודא בבליה הוא מטריד להו, וחכמת הנבואה, שהיא יסוד לחכמת האגדה, שהיא הצד הפנימי של שרשי התורה, פעלה בארץ ישראל הרבה יותר מבבל, שאינה ראויה לנבואה, כדאמרין במועד קטן "ראוי הי' רבנו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה לו". והנה אותם המושפעים מהשרשים

של חכמת הנבואה - הקיצור הוא מעלה אצלם, והנתוח של ההלכות והוצאת דבר מתוך דבר נעשה אצלם בסקירה רחבה מאד, ודי להם רמז קל להחליט משפט, וזה הי' יסוד סדר הלימוד של ירושלמי, שלגבי אותם הזוכים ליהנות מאורה של מעלה הי' די דקדוקים קצרים לבירור ההלכה, אבל לגבי בני בבל, ששרשי הנבואה לא השפיעו עליהם כל כך, לא הי' מספיק הקיצור והי' צריך אריכות דברים. ונראה לע"ד, דיסוד הדבר תלוי בחילוק שבין בבלי וירושלמי בסוגיא דזקן ממרא בסנהדרין, בפירוש "דבר" האמור בפרשה, דהבבלי מפרש "זו הלכה" וירושלמי מפרש "זו אגדה". דבהקדמה לחובת הלבבות כתב, דעניני הדעות (שבאמת הן הן עניני האגדה העיקריים) לא נזכרו במקרא "דכי יפלא", וזה ראי' דאין זה שייך לחכמי הסמך והמסורת כי אם אפשר לברר על פי השכל, וכמה מהגאונים אמרו על פי זה שאין האגדות כל כך מיוסדות להלכתא; אבל היו מהם, כפי הנראה מתשובת רב האי גאון בעניני החכמות, שהיו מחזיקים לעיקר גם כן עניני ההגדות. והחילוק הוא פשוט, דסדר-לימוד שהוא נסמך על שרשי הנבואה וסעיפיה, ההלכות עם האגדות מתאחדות על ידו, ויש עניני קבלה ומסורת בדעות כמו במעשים, וזאת היא דעת הירושלמי שלא כדעת חובת הלבבות, אבל בסדר לימוד שבחור"ל, שאינה ראויה לנבואה וממילא אין ענפי רוח הקודש מתלכדים עם ההלכה ונתוחיה, הדעות הנן רק מה שאפשר להוציא מתוך השכל ההגיוני, ואין לעניני האגדות שייכות להלכה ולא שייך עליהם לא-תסור, וזה החילוק טבע את חותם ההבדל בין בבלי לירושלמי...

ובאותו הדרך, המתעלה מעל נתוחי הסברות הפשוטות עד שפונה אל נטיית ההערות העליונות, ישנו גם כן מין עומק שכלי, שמכל מקום אין דרך לפרשו בחתימת תלמוד, והוא מסור לתלמידי חכמים המשכילים בשכל טוב, והירושלמי סומך יותר על רמזים כאלה משום יתרון החכמה דאורא דארץ ישראל... וכבר כתב רמ"ע מפאנו, דכל מקום שיש "שתיק רב" הי' בזה ענין נסתר, ויש בזה כמה פנים זה לפנים מזה, וכל שהשכל הוא יותר כללי הוא משוטט יותר מענינים דקים ודי לו פלפול מועט, והכלליות של השכל עצמו נמשכת משפע של רוח הקודש, עד אשר אפילו בדרך רחוק הרבה יש בו איזה רושם, וזה הרושם הוא עיקר ההבדל שבין בבלי לירושלמי. ומשום הכי לדידן הבבלי עיקר, דדרך הלמוד הפשוט מוסבר בו בהרחבה, ומכל מקום לכל עת שיחדש השי"ת לב חדש על עמו ויוחזר כח קדושת ארץ הקודש בגלוי, יגלה האור של הירושלמי מצד סגנונו הקצר והעמוק, שמסתייע ממהלך שכל

עליון, וההגדה המקובלת מחוברת בו עם ההלכה בדרך פעולה נסתרת.

וישנן סברות מופשטות למכביר רמוזות בבבלי, שהן מסגנון הירושלמי... ויש לרמוז דוגמא על קירוב הרעיון לנסתר ונשגב, שבירושלמי יותר מכפי הסגנון הרגיל של בבלי, שסתמו הדברים יותר בזה מפני כח התלמידים שאינו יפה כל כך בחו"ל, מהא דיומא בעובדא דשמעון הצדיק, שעובר על זה הבבלי בשתיקה והירושלמי מתנשא לחביון עז הסוד, ופריך על זה: "והא כתיב וכל אדם כו' אני אומר הקב"ה הי". וכן יש להביא רא' על רמז הנטי' אפילו מדיוק הלשון, מהא דרבי יוחנן בן בג בג דשלח אצל ר' יהודה בן בתירא, בקידושין איתא "שאתה בקי בחדרי תורה", ובירושלמי דכתובות פ' אף על פי ה"ד הלשון, "בסתרי תורה, אפילו לדרוש בקל וחומר", והיינו כפי הנטי' הירושלמית שפועלת על הסגנון.

הירושלמי מקצר בלשונו, משום שהוא מושפע מרוח הנבואה, הגורמת לכך שאין צורך באריכות דברים כדי לברר את ההלכה, וניתן ברמזים קצרים להגיע אל מסקנת הדין.

ועוד. גם עצם הסברות בתלמוד הירושלמי קרובות יותר לרוח הנבואה, ונוגעות בשורשים הרוחניים של הסוגיא בצורה מפורשת יותר מאשר בבבלי. הדברים מתבארים בדבריו של הרב ריינס, המבאר את עניינה של תורת ארץ ישראל לאור סגנונו המיוחד של הירושלמי:

ובבראשית רבה (פרשה ט"ז) "אמר רבי אבהו טובה גדולה חלק הקב"ה לעולמו, אדם פורט זהב אחד והוא מוציא ממנו כמה יציאות". והמליצה התוכית מזה המאמר הוא, כי כמו שהזהב כולל כמה מטבעות קטנות, ומרויח על ידי זה, אשר תחת לטלטל ולשמור כמה מטבעות יוצא עתה בטלטול ושמירת זהב אחד, כי כל הפרוטות הן בכלל הזהב, כן הוא בענין למוד התורה, אם ישמור זכרון הכללים יהיו הפרטים שמורים מאליהם, וזהו מה שדרשו שם עוד: "וזהב הארץ היא טוב אין תורה כתורת ארץ ישראל", דהם עשו כללים כללים כידוע דרכי הירושלמי בזה.

הירושלמי עושה כללים כללים, ולכן הוא מקצר בדיבורו. כל משפט וביטוי בירושלמי כולל בתוכו פרטים רבים, שמתפרטים בבבלי¹.

¹ ועיי' בחוברת "זהב הארץ" (עמ' 37), בביאור דברים המופיעים ב"הד הרים" (עמ' ל"ו), בשם הרב מבריסק: "ההבדל בין תלמוד בבלי לתלמוד ירושלמי הוא שתלמוד בבלי הוא כלל הצריך לפרט ותלמוד ירושלמי הוא פרט הצריך לכלל. המובן מאלו הדברים הקצרים המכילים הרבה הרבה, הם מחידושו של הרב".

משמעות הדברים תתבאר לאור דבריו של הרב קוק זצ"ל באגרתו (אגרות ראי"ה ח"א אגרת ט):

הנני מוסיף לזרז למזורז כמוך שי' לשקוד על התורה, ולחזור יפה על לימודך, כי זהו עיקר פרי הלימוד, ולשים לב למוסר ויראת ד' כפי מסת הפנאי, כי זהו עיקר הכל. ואם כי הזמן האפשרי ליחד ללימודים כאלה הוא חלק קטן, אבל הוא נושא פרי ברכה אל כל יתר הפעולות והלימודים, כמו שהמוח הוא קטן בשיעורו והוא מטביע צורת האדם באדם.

העניינים הרוחניים תופסים מקום קטן, לעומת הצדדים המעשיים והגלויים של התורה, התופסים מקום גדול ורחב. על כן הירושלמי, המושפע מרוח הנבואה, מקצר בסגנונו, והבבלי מאריך ומפרט². כאשר יש הבדלים בסוגיא בין הבבלי והירושלמי, יש לעמוד על אופי הסברות, ולברר את עומק דברי התלמודים לאור הסגנון ואופי הסברות המיוחד לכל תלמוד.

השיעורים הקשורים לכלל זה:

ירושלמי שביעית	חרישה ערב שביעית	עמוד 106
שבת	מצילין תיק הספר עם הספר	עמוד 125
בבא קמא	למה נמנו ארבעה אבות נזיקין?	עמוד 343
בבא בתרא	חלוקת השותפין בכתבי הקודש	עמוד 504

² עוד על יחסו של הרב קוק לתלמוד הירושלמי ראה במאמרו של הרב נריה גוטל "תורת ארץ ישראל - התלמוד הירושלמי במשנת הרב קוק", בתוך ספר "ישועות עוזו - ספר זכרון לרב עוזי קלכהיים זצ"ל", עמ' 390.